DoEPAK

DuPáK DoEPAK POPPENSPE(E)LMUSEUMKRUIMELKRANT NUMMER 32 DoEPAK DuPáK

Een *dupák* (spreek uit: doepak) is een stang- en trucpop. Het nummer met de dupák wordt in het Tsjechische en Slowaakse volkspoppentheater met marionetten en stangpoppen altijd als toegift opgevoerd. De pop maakt sprongen waarbij zijn lijf beurtelings lang en kort wordt. Het is een truc die overeenkomt met het uitrekken en weer inkrimpen van de hals van de *Dood van Pierlala* in de poppenkast. Pierlala is een stokpop en wordt van onder-af gemanipuleerd; de dupák wordt als stangpop van bovenaf bewogen. Terwijl het rijzen van Pierlala's hals heel langzaam en onder doodse stilte geschiedt, gaat het strekken en inkrimpen van de dupák razendsnel en met veel rumoer. Dupák betekent 'stampend'. De houten voeten zijn met lood verzwaard. Het lijf van de pop is een zak van stof. De stang waaraan de dupák hangt, gaat door de kop en het lijf heen en zit vast aan de houten heup. Het gat in de kop is iets wijder dan de dikte van de stang, waardoor de kop soepel op en neer gaat. Aan weerszijden van de kop van de dupák is een touw vastgemaakt. De touwtjes gaan omhoog en zijn bevestigd aan een speelhoutje. Door dit houtje op en neer te bewegen, rekt en krimpt het lappen lijf. De pop gaat als het ware door de knieën en veert weer op. Behalve springen kan de dupák ook om zijn as draaien; daarbij zwieren zijn armen wijd uit.

Dwerghertje

In de Indonesische verhalen over Kancil (spreek uit: kantjil) speelt dit pientere en stoute dwerghertje de hoofdrol. Of het nu om mensen, olifanten, slangen, krokodillen of tijgers gaat, Kancil is ze allemaal te slim af. In zijn levensloop kunnen kinderen en volwassenen hun eigen problemen herkennen, zijn voorbeeld navolgen en zijn schranderheid overnemen. De Javaanse poppenmaker en dalang (poppenspeler) Ledjar Soebroto ging in de jaren tachtig van de vorige eeuw de Kancilfabels gebruiken voor zijn wayangspel.

Afbeeldingen wayang kulit: Kancil (boven). Illustratie: Ledjar Soebroto © (Yogyakarta, 1911). Schoolplaat: 'Een Wajang-koelit voorstelling in Midden-Java'. Naar een schilderij van Menno van Meeteren Brouwer. Impressum: P. Noordhoff (Groningen, omstreeks 1900).

Oorlog en wayang

Het spel 'Wayang revolusi' laat zien hoe de Indonesische nationalisten – in hun strijd tegen Nederland – de traditionele wayangkunstvorm gebruikten als propagandamiddel. Wayang revolusi ontstond in 1947 als een speciale variant. In een tijd waarin radio en televisie nog niet algemeen waren, was het wayangspel hét middel om de Javaanse bevolking te bereiken met de boodschap van de revolutie (oorlog). De toeschouwers konden zich gemakkelijk verbinden met de herkenbare karakters van de goede helden (de Indonesiërs!?) en hun tegen-standers. De hoofdrolspelers zijn politici en de militairen van de twee partijen die elkaar bestreden in de onafhankelijkheidsstrijd, zoals de Nederlandse generaal Spoor en de Indonesische president Soekarno.

Afbeeldingen wayang kulit: de clown Semar (links), Poppenspe(e)l-kwartetspelkaart. Illustratie: Hetty Paërl © (Amsterdam, 1991). Indonesische president Soekarno (1901-1970). Figuur gemaakt door Ledjar Soebroto © (Yogyakarta, 2011).

Petruk …

(spreek uit: petroek) is een van de narren in een wayang-kulit-spel. Zijn vader is de wijze clown Semar. Petruk is een snuggere bonenstaak met een dik buikje en een lange neus. Lijkt hij niet een beetje op Jan Klaassen uit de oud-Hollandse poppenkast?

Afbeeldingen: Jan Klaassen (links) en Petruk. Op zijn hoofd draagt Jan een puntmuts. Zijn kostuum is veelkleurig en elegant. Hij heeft een naar voren stekende kin en een haakneus, een hoge bult en een enorme buik. Deze twee wayangpoppen zijn gemaakt door Ledjar Soebroto (Yogyakarta, 2011).

Een …

onmisbaar muzikaal onderdeel van een wayang-voorstelling is het gamelanorkest. Het bestaat uit gongs, trommen, xylofoons, bamboefluiten en snaarinstrumenten. Ook zangstemmen spelen een belangrijke rol. De dalang is de leider van het orkest. Gamelanmuziek klinkt heel anders dan westerse muziek. Dat komt niet alleen doordat het orkest is samengesteld uit een heel ander type instrumenten, maar ook doordat het in Javaanse toonladders gestemd is. In het Poppenspe(e)l-museum zijn gamelaninstrumenten te zien en is gamelanmuziek te beluisteren. Ook worden er films over het wayangspel vertoond.

Achterdoek

Bij hedendaagse vormen van het kulitspel dient het 'schimmendoek' als achtergrond/achterdoek. De dalang en zijn helper zitten dan met hun rug naar het publiek toe. Het publiek ziet de door de dalang bewogen figuren nu dus 'in het echt' en in kleur voorbijkomen. Ook hebben nieuwe technieken hun intrede gedaan. Zo zijn er – in plaats van de muziek van het gamelanorkest – soms moderne computerbewerkingen van gamelanmuziek te horen. Er is heel veel literatuur over het wayangspel te vinden in het Poppenspe(e)lmuseuminformatie-centrum. Onze (meertalige) artikelen over het poppentheater en de wayang worden ook als pdf-bestand op www.poppen spelmuseumbibliotheek.nl aangeboden. Zie: www.poppen spelmuseumbibliotheek.nl/Wayang.aspx.
Zie ook: http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/ Pamflet.aspx en http://www.poppenspelmuseumbibliotheek. nl/Doepak.aspx.

Afbeelding: dalang met Kancil. Wayang-kulit-optreden. Wayang-rekwisiet gemaakt door Ledjar Soebroto © (Yogyakarta, 2014).

Kulit

Wayang kulit (spreek uit: koelit) wordt gespeeld met kleurrijke, platte figuren die gemaakt zijn van leer van een buffel. Ze zijn aan beide zijden beschilderd en bovendien versierd met een rijk patroon van gaatjes, waar het licht doorheen kan schijnen. Het is stokpoppen- en schim-menspel ineen. Onder de pop loopt de stok uit in een handvat.

POPPENSPELMUSEUM
Poppenspe(e)lmuseum ©
Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL Tel.: +31(0)578 - 63 13 29 Fax: +31(0)578 - 56 06 21
www.poppenspelmuseum.nl www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl info@poppenspelmuseum.nl

DoEPAK-colofon
Deze kruimelkrant nr. 32 op internet, zie: http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/DoepakXXXII.pdf. Afbeelding Dupák in de gedaante van Jan Klaassen: Hetty Paërl © (1994), naar een ontwerp van de Slowaakse stangpoppenspeler Anton Anderle (1944-2008). Collectie: Poppenspe(e)lmuseum ©. Concept, idee en teksten: Otto van der Mieden © (2014). Zie ook: http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Doepak109a.pdf. Logo Poppenspe(e)lmuseum: Jan Klaassen en Semar. Illustratie: Elsje Zwart © en Ad Swier ©.